

Saša Lajšić

TRGOVAČKA PRAKSA KAO LITERARNI OBRAZAC U HRVATSKOJ RENESANSNOJ KNJIŽEVNOSTI¹

Saša Lajšić, Filozofski fakultet, Rijeka, prethodno priopćenje

UDK 821.163.42.02 Renesansa
339

U radu se tematizira trgovačka praksa svojstvena renesansnom čovjeku na primjerima iz hrvatske književnosti 16.st. Naime, neki su književnici u svojim djelima konkretizirali renesansni racionalizam i praktičnost (M. Kaboga, A. Sasin, N. Nalješković, M. Držić, M. Benetović). Nastoje se pronaći motivske odrednice u skladu s ekonomskim, materijalističkim poimanjem svijeta. Novac, zgrtanje materijalnih dobara, tržišna ponuda i potražnja te robno-novčana razmjena postaju motivsko-tematski kompleksi u izgradnji književnoga teksta.

Analizira se trgovački 'duh' renesanse prisutan u književnosti na dva načina. Kroz praktičnu, egzistencijalnu domenu: spoznaja da život pa čak i umjetnička kreacija podliježu trgovačkim zakonima, da bi se moglo stvarati netko stvaralaštvo treba i financirati. Ali istovremeno i kroz svijest o navedenom paradoksu kao svojstvu renesansnoga optimizma: trgovinski će se ideal u književnosti podvrći samoironiji kroz domenu komike. Smijeh kao pokretač radnje u smislu razotkrivanja pohlepe, gramzivosti, držičevskog amor nije amor, zlato je amor.

Ključne riječi: renesansa, književnost, trgovina, novac, miraz, ironija, smijeh.

1. Uvod

Naglašena obnova klasičnoga duha, procvat novih umjetničkih oblika, nastanak filozofije individualizma, ubrzan razvoj znanosti vrijeme renesanse označava trenutkom otkrića

¹ Izlaganje izneseno na simpoziju u organizaciji Matice hrvatske Nasljeđe renesanse: filozofija znanost – umjetnost, Orebić, 4.-8. listopada 2005.

čovjeka i prirode.² Suprotstavljajući se takvom mišljenju pojedini autori smatraju da nije riječ o otkriću već o vremenu *uspona* iznad razine dotadašnjih spoznaja³. Bitne promjene toliko pripisivane renesansnom preporodu započele su već nekoliko stoljeća ranije te se najuočljivija razlika odnosi na povećanje životnoga standarda. Civilizacija je postajala sve bogatija i mogla si je i dopustiti, i priuštiti tehnološke novine⁴. Stoga se 'rez' koji novo doba (renesansu) određuje kao konačni prekid s prethodnim dobom (srednjim vijekom⁵), a 1500. godinu uzima kao granicu početka moderne povijesti⁶, ne nameće samo kao metodološki problem. Suvremeni pristupi nastoje naglasiti nemogućnost prikazivanja samo jedne "slike" o renesansi, ističući da *nema jedne filozofije što bi neposredno izražavala ono bitno renesansnog doživljaja svijeta* te se *inzistira upravo na (njegovoj) mnogoaspektivosti*.⁷

Na području književnosti taj isti renesansni svijet često je jednoobrazno doživljen. Cjelokupna se žanrovska slika, neovisno je li riječ o pastorali, petrarkističkoj lirici, epici ili o eruditnoj komediji, nerijetko tumači kroz neoromantičku koncepciju renesanse. Veličanje individualizma, uživanja u ovozemaljskom životu, otkriće i

² U knjizi *Kultura renesanse u Italiji* Jacob Burckhardt pozivajući se na 7. svezak *Historie de France* Julesa Micheleta navodi: *Kultura renesanse pridodaje otkriću svijeta još i više, otkrivajući cjelovitu, punu sadržinu čovjeka i iznoseći je na vidjelo. (...) to razdoblje najprije maksimalno razvija individualizam, a zatim ga upućuje na najrevnije i najmnogostranije spoznavanje individualnog u svim stupnjevima. Razvoj je ličnosti uglavnom vezan na spoznavanje individualnog u sebi i u drugih.* Burckhardt, J., *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb 1997., str. 283.

U istoj knjizi autor čitav jedan dio naslovljava kao *Otkriće svijeta i čovjeka* čime se renesansa na neki način suprotstavlja prethodnom dobu. Odnosno srednji vijek time postaje razdoblje nepoznavanja kako svijeta tako i čovjeka: *povlači se razlika između svetlosti modernoga doba i mraka srednjeg vijeka.* Hauzer, A., *Socijalna historija umetnosti i književnosti*, dio I., Kultura, Beograd 1966., str. 261.

³ *Prikladniji bi bio izraz 'uspon Zapada' za historijski period od 1320. do 1620., kada je evropska civilizacija umnogome prevazišla nivo do kojeg su stigle antika i ostale civilizacije tog vremena.* Delimo, Ž., *Civilizacija renesanse*, KZNS, Novi Sad 1989., str. 531.

⁴ Usp. Delimo, Ž., isto. - str. 159-270.

⁵ *Vrijedno nam je mišljenje Johana Huizinge: U neizbježivoj jednostranosti, bez koje ne nastaje nikakav historijski sud, zaboravlja se, međutim, da su i u Italiji petnaestog stoljeća temelji kulturnog života ostali još uvijek posve sredovjekovni, da su u duhovima same renesanse srednjovjekovne crte urezane mnogo dublje nego što smo običnoga toga svjesni.* Huizinga, J., *Jesen srednjeg vijeka*, Naprijed, Zagreb 1991., str. 305.

⁶ *Do 1500. godine dogodilo se mnogo toga što je povećalo samopouzdanje malom broju onih koji su razmišljali o tome. Njihova ih je vjera učila da su putnici u vremenu; budućnost kakva ih je očekivala nije bila više tako nerazumljiva i zastrašujuća, zahvaljujući tome što su iza njih bile opasnosti prošlosti, a ispred njih zajednički cilj. (...) Uskoro će takvo jednostavno prihvaćanje promjene potaknuti želju za životom svojstvenu modernu čovjeku.* Roberts, J. M., *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002., str. 230.

⁷ Banić-Pajnić, E., *Renesansna filozofija*, u: *Filozofija renesanse*, svezak 3., Školska knjiga, Zagreb 1996., str. 8. O različitim pristupima proučavanja renesansne 'stvarnosti' usput o tome Banić-Pajnić, E. *Duhovno-povijesna raskršća. Poruke renesansne filozofije*. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1991.

slavljenje prirode, sloboda i uspon misli, revolucija duha, obnova umjetnosti tako postaju učestali obrazac tumačenja renesansnoga duha⁸ vremena.

Ipak izrasla na kulturi grada i mecena nije renesansa uvijek (i samo) bila 'senzualna' i 'lepršava'. Tehnološkim napretkom, otkrićem novih zemalja, procvatom i razvojem trgovine, bankarstva i dominacijom kapitala ona je bila *suha i praktična, poslovna i neromantična (...)* odbojna prema svemu što se ne može proračunati i kontrolirati, (...) s naglaskom na *planiranju, probitačnosti i proračunljivosti*. Intelektualni i duhovni život toga doba su *ostvarenja onog istog duha koji prodire u organizaciju rada, u trgovačke metode, kreditni sistem i dvojno knjigovodstvo, u metode upravljanja, u diplomaciju i ratovanje*.⁹

U znanosti je već posvećena određena pažnja razmatranju svakodnevice, problemima roda, odnosima unutar obitelji, pitanju žene i njezinu položaju u strukturi društva te su na temelju arhivskih podataka ovjerene mnoge specifičnosti javnoga i privatnoga života.¹⁰ Na tragu takvih postavki nastojat ćemo analizirati elemente poduzetničkoga, prema Braudelu *kapitalističkoga duha*¹¹ – duha proračuna, mudrosti, logike, odbacivanja prosječne osjećajnosti, neobuzdane privlačnosti zarade – kao odraza 'renesanse' zbilje u književnom tekstu.

2. Motiv novca: *petrarkistička lirika i pastoralna*

U 16. stoljeću se osobito nje govala takozvana pastoralna književnost te poezija bogata trubadursko-petrarkističkim motivima. Konvencionalno 'služenje' gospojama, uzdasi i bol zbog njihove 'okrutnosti', neizostavan korpus *cvitja, drača, ružica, srdadža* te neoplatonističko poimanje pjesničkoga stvaranja također pridonose mitu o idiličnom vremenu. Prikazujući ono što im je nedostajalo u realnom životu pisci počinju koristiti književnost kako bi pobjegli od stvarnosti¹².

⁸ Pojmom 'duha' (trgovački duh, duh renesanse, duh vremena, duh epohe...) i njegovim značenjem koristimo se na tragu metodologija književnih izučavanja (znanosti o književnosti) dok ćemo izostaviti konotacije vezane uz određenja iz povijesti filozofije. Usp. Škreb, Z. – Stamač, A., *Uvod u književnost*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1998.

⁹ Umjetnost je *sastavni dio sveukupnog procesa racionalizacije* Hauzer, A., isto. - str. 259-270.

¹⁰ Izdvajamo: Lonza, N., Stojan, S., Vekarić, N., Ravančić, G., Šundrica, Z., Janeković-Römer, Z. Usp. bogati korpus tekstova posvećenih takvim istraživanjima u više svezaka *Anala* zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

¹¹ Termin preuzimamo iz: Braudel, F., *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća. Igra razmjene*, II. dio, August Cesarec, Zagreb 1992., str. 450. Dalje: *Tržište je oslobađanje, pristup jednom drugačijem svijetu. To znači isplivati na površinu*. Isto. - str. 14.

¹² U neobičnoj *privrženosti pastoralni treba gledati bijeg ljudi od stvarnosti koja ih nije zadovoljavala. Pritisnuti okvirima teške svakidašnjice, ljudi su vapili za svijetom u kojemu tih okvira neće biti. Smješteni su zato sebe u taj daleki, nadstvarni svijet snova, ljubavi, pjesme i plesa, što je sve bilo daleko od stvarnog života*. Bogišić, R., *Hrvatska pastoralna*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1989., str. 21.

Ako općenito promotrimo pjesme *Ranjinina Zbornika*¹³ primijetit ćemo upravo takvu dvostruku poetiku. S jedne strane idealističku ili bolje rečeno idealiziranu, okrenutu senzualnoj fikciji da bi se kroz bijeg pjesnika otkrio i sam nefikcionalni svijet kao hladan, ozbiljan, posredan. S druge strane, i u idealiziranim motivskim određenjima nastat će pjesništvo koje neposredno odražava novčanu, "dinarsku" tematiku kao jednu prvorazrednu društvenu pojavu¹⁴. Stihovi

Ovo je prilika: starica za pinez
kad mlada človika zanila k sebi jes,
što nećeš satvorit, človiče, za dinar
ki ne vi govorit, a svim je gospodar? (istaknula S. L.)
pjesma br. 461.

Zaman će svaki trud za ljubav prijati,
bez plate ljuven blud ko hoće imati:
dinar je gospodar svakozi ljepoti,
žena će za dinar svaku stvar podati.
Lakoma i skupa žena je na zlatu,
a mudra i lijepa ne ljubi ni platu. (istaknula S. L.)
pjesma br. 726.

ili

Dinara dobudi, u kih je svaka moć
primljen bit ćeš svudi, gdi godir budeš poč.
pjesma br. 780.

bitno mijenjaju našu refleksiju o renesansnom idealu. Pjesnička kritika o prevlasti dinara nameće se kao model nefikcionalne razine. U tome smislu je vrhunac ukazivanja na određene pojave u društvu *Pjesan o dinaru*¹⁵ Marina Kaboga.

Naglasak na dinaru kao gospodaru njegova vremena pjesnik postiže čitavim nizom antonimnih parova: *u scijeni ni mudros – ludos gospodi i vlada; slatka dobra har – huda zla nehar* (milost – nemilost); *pogibe slatki mir – odasvud čuje se zli nemir* te poentirano *lud i mahnit a imaj ki dinar – mudar ćeš scijenjen bit*. Pjesnički postupak se temelji na izdvajanju i suprotstavljanju pridjevnih oblika (neodređenih i poimeničenih

¹³ *Ranjinin Zbornik*, stihove navodimo prema *Pjesme Šiška Menčetića i Gjore Držića i ostale pjesme Ranjinina Zbornika*, Stari pisci hrvatski, knjiga II, JAZU, Zagreb 1937.

¹⁴ Bogišić, R., *Zrcalo duhovno*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1997., str. 22-23.

¹⁵ Kaboga, M., *Pjesan o dinaru*, stihove navodimo prema *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 5, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968., str. 466-467.

pridjeva) koji su većinom kroz dvostruko rimovane dvanaesterce pravilno raspoređeni. Prvi stih se u pravilu suprotstavlja drugom koji nosi njegovu suprotnost:

Jer tko je sad vrijedan, bez časti ostaje, : A tko je nevrijedan tomu se čas daje.
(istaknula S. L.)

U 18. distihu pjesnik više neće suprotstaviti lekseme koji se odnose na obilježja dinara kao mudroga, ludoga, vrijednoga, nevrijednoga... već leksem 'trgovac' dovodi u semantičko polje leksema 'lakomac'. Time u tijelo pjesme uvodi ne samo opća razmatranja o pohlepi već konkretno apostrofira određen sloj ljudi. Čitatelju neposredno signalizira lakomost kao karakteristično obilježje trgovaca, što znači najutjecajnijega društvenoga sloja toga doba¹⁶.

*Tko je sad trgovac ter grabi i krade,
i tko je lakomac vrijedan je taj sade.* (istaknula S. L.)

Navedene su pjesme ujedno i potvrda mnoštvu ljubavno-refleksivnih tema o potrebi za stvaranjem neke vrste utopije. Odnosno, čini nam se da su pastoralna i petrarkistička književnost prije izraz utopijske misli nego samo bijeg od stvarnosti. Nastala iz istoga razloga kao i ostale utopije u renesansi jer govore o rascijepu između težnji doba i svakodnevnosti.¹⁷

Dominacija trgovačkoga 'duha' nam se stoga nameće kroz domenu ozbiljnoga (nerijetko interpolirana u arkadijsko-vilinski kompleks) u kojoj se očituju egzistencijalna pitanja. Druga je domena komike odnosno smijeha kroz koji se nastoji razotkriti lakomost, pohlepa, držičevsko *amor nije amor, zlato je amor*. Razodijevanje na taj način tumačimo kao svojstvo renesansnoga optimizma.

Ozbiljno u idiličnom okružju često se posredno nazire kroz sporedne likove koji uglavnom imaju funkciju moraliziranja u tekstu. U takvim odsječcima primjećujemo specifičnosti hrvatske pastoralne književnosti, a to je njezina konkretna povezanost i prilagođenost domaćim uvjetima.¹⁸

U *Flori*¹⁹ Antuna Sasina radnja se odvija u konvencionalnom svijetu pastira i vila. U skladu s poetikom pastorale pojavljuju se likovi poput Vlahu Vuleše u potrazi za

¹⁶ Zanimljivo je spomenuti da Marin Kaboga potječe iz obitelji koja ima dugu tradiciju trgovanja. *Libro di negozio* Nikole i Luke Kaboga najstariji je sačuvani dokument te vrste u Dubrovniku. Obogativši se trgovinom njegova obitelj postaje i sama tvorac renesansne baštine, odnosno zbog uspješnosti u trgovini postaju naručitelji i jedne renesansne kuće. O tome više u: Grujić, N. – Tenšek, I., *Domus illorum de Caboga*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti 25, Zagreb 2001.

¹⁷ Delimo, Ž., isto. – str. 345. Prisjetimo se i ostalih utopija toga doba što je jedna od temeljnih značajki renesansne filozofije: *tematiziranje problema najboljeg oblika vladanja u ljudskim zajednicama, uz aktualiziranje pitanja vladara, te odnosa pojedinca i društva, najuže povezano s "utopijskim kompleksom", u okviru renesansne političke filozofije*. Banić-Pajnić, E., isto (1991.). - str. 28.

¹⁸ O tome posebno u: Bogišić, R., isto (1989.).

¹⁹ Sasin, A., *Flora*, stihove navodimo prema *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeševića, Stari pisci hrvatski, knjiga XV, JAZU, Zagreb 1888*.

mladim pastirom Milasom. Kao utjelovljenje razumnoga starca Vuleša se protivi Ljubavi i razigranom životu pastorage preklinjući svoga nećaka da se ostavi ljubavnih uzdaha i dubrave. Ulaskom u radnju Vlaha Radata i razgovorom s Vulešom u izdvojenim scenama se opredmećuju obje domene: egzistencijalna i komična. Progovaraju o sadašnjim vremenima koja su iz njihovih usta *trudnija neg' ikad, i sva zla postala. (...)* *Zli su dni postali, žive se opak; čini se lupeštvo, i u svem zla mjera, nenavidos, laštvo, u svakom nevjera... Radat rješava Vulešin problem vrlo racionalnim riječima: neka ide loveći, glad ga će dotjerat. Brašna kad ne bude u torbi, sad ću t' rit, parjat će tej trude i ljubav tuj slidit, ...*

U konačnici, pojavom starca (u arkadiji!) Milata pomalo lascivnoga i pohotnoga te vještom insinujacijom na antonimni par mladost-starost - *Ah, bijedni Radate, bi li rad ku imat?* - u skladu s razuzdanošću i potrebom za smijehom ostvaruje se domena komike. Radat reprezentativno kazuje da njemu treba jedino čaša i miješac pun vina, *larda dobar bokun, puna zdjela mesa a ne vile.*

Najčešće se radi o usputnim epizodama. No važno je istaknuti da kao dio arkadijskoga okružja takve epizode izazivaju efekt iznenađenja i upravo proizvode komiku.

3. Društveni odnosi: *mitološka drama, dramska robinja, (eruditna) komedija, maskerata*

3.1. Žena – 'predmet' trgovanja

U Vetranovićevoj drami *Istorija od Dijane*²⁰ simptomatičan je razgovor satira o zarobljenoj vili. Dok sve ideje što učiniti sa zarobljenom vilom ne izlaze iz okvira očekivanoga, jedan satir će pak kazati:

*Nemojte tužno tač gledati nje veze
Ni ženski, braćo, plač, kupimo pineze,
Vod'mo je mi sada na pazar prodati:
tko bolji pinez da, s njime će ostati. (...)
Neka se prodava za blago i pinez
Ta vila gizdava noseći oni vez.*

Iz Vetranovićeve drame se izdvaja nekoliko okosnica za razmatranje. Osobito pitanje žene pa će se i satir pitati:

*Zašto je zlo prodat na zlatne dukate,
A gore je darovat za ljubav bez plate.*

²⁰ Vetranović, M., *Istorija od Dijane*, stihove navodimo prema *Otkriće Vetranovićeve «Istorije od Dijane» u Milanu i Perastu*. Forum, XXI., 1-3, 1982., str. 133 – 187.

Povezivanjem motiva 'hrvatskih robinja' sa stjecanjem materijalnoga bogatstva otvaraju se još neka pitanja. U prvom redu radi se o statusnom signalu financijske moći u renesansnim gradovima: tko će dat platu i prosut na pinez / U srebru i zlatu da kupi nje ures?

Kroz stihove progovara praktičan stav renesansnoga čovjeka. Bolje je za vilu zgrnuti lopatom dukate / Negli je vratiti za ljubav bez plate jer imati novac nije značilo samo biti bogat. U osnovi je vrlo racionalna, jasna misao, svijest da i umjetnost podliježe trgovačkim zakonima. Nadahnuće i stvaralaštvo su ipak i pojmovi koje treba financirati stoga novac nije samo sposobnost investiranja. On donosi društveni ugled, niz jamstava, povlastica, sudionitava i zaštita. Donosi mogućnost biranja poslova i prilika koje se pružaju – a odabir je istodobno i napast i povlastica – (...) daje čak mogućnost da se stekne milost i susretljivost vladara. Napokon, novac daje slobodu...²¹

Tematiziranjem zarobljenosti hrvatskih robinja znakovit je položaja žene u općoj težnji za prosperitetom. Posebno one robinje koje su doista prikazane kao tržišna roba odnosno u kojima je apostrofirani novac kao platežno sredstvo i određena konkretna tržišna cijena. Postoji zapisani podatak prema kojemu saznajemo da je na dubrovačkom tržištu u razdoblju srednjega vijeka ropkinja bila više na cijeni od roba. Žene se prodaju nešto skuplje, odnosno njezina je tržišna vrijednost istovjetna 31 kozi s kozličima ili 260 kg janjetine.²²

Kupujući svoju buduću suprugu za 3000 dukata Derenčin²³-muž dovodi robinju-ženu u poziciju financijske ovisnosti. Iako dezvijan i Maro Marojev²⁴ je financijski ovisan o svome ocu te će više puta biti istaknuto da je 5000 dukata Marojevo. Time društveni (i obiteljski) odnosi upravo proizlaze kroz stalne slike trgovačke prakse ili bolje rečeno sposobnosti i mogućnosti zarade.

Činjenica da u bračnim imovinsko-pravnim odnosima žena posjeduje imetak koji je stekla udajom odnosno mirazom ne znači mnogo. Jer se moglo dogoditi da žena od dana udaje pa do dana sastavljena oporuke ni ne vidi svoj miraz. Ta je imovina samo prelazila iz ruku njezina oca u ruke njezina muža i na kraju sinova.²⁵ Ipak trgovačka vještina nije zaobišla ni likove žena u renesansnoj književnosti. One su kurtidžane, zaručnice, godišnice, gatare, svodilje...²⁶ Dok je Laura (Mande Krkarka) prva kortidžana

²¹ Braudel, F., isto. – str. 431.

²² Prema: Horvat, J., *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, sv. 1., Globus, Zagreb 1980., str. 152.

²³ Lucić, H., *Robinja*, u: Lucić, Hektorović, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 7, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968.

²⁴ Držić, M., *Dundo Maroje*. U radu nećemo analizirati trgovačku praksu u opusu Marina Držića jer ga nastojimo detektirati na razini stilske formacije. U Držića je on prisutan kao osebujna pjesnička poetika, a ne primarno kao odraz duha vremena.

²⁵ Janeković-Römer, Z., *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik 1994., str. 87.

²⁶ Da je trgovački duh bio prisutan u svim porama dubrovačkoga društva te da je brak, kao i prostitucija, bio samo jedno od mogućih zanimanja žene svjedoči i sljedeći citat: *Iste, naima, godine kada*

od Rima, Pera i dalje utjelovljuje lik žene financijski ovisne o bračnoj skrbi te se za Mara Marojeva vezuje upravo mirazom.

3.2. Žena - trgovkinja

U *Jeđupki*²⁷ Mikše Pelegrinovića Ciganka kao dobra poznavateljica međuljudskih odnosa zarađuje gatanjem različitim gospođama. Njezina osobna, obiteljska tragedija ujedno je i posredan povod nastanku pjesničkoga teksta. Maskerata se i može konstituirati jer Jeđupka mora zaraditi kako bi mogla otkupiti svoje sinove.

U zamjenu za novac ona će ti bez varčice
čes i sreću kazivati,
tako mi se majkom zvati,
moja gospo i carice.

Benetovićeva Hvaranka Barbara²⁸ ne želi ni pod koju cijenu pod starost *rufijavat*, *uh ukloni bog!* Ipak, Bogdan ju pita *Da ko bi te dobro platil, ne bi l' opravila? Vidiš jih, ovako se paližaju* (ovako se zgrću novci) *ko dobro služi*. Barbara, u prvom redu vješta 'trgovkinja', odgovara: *A, što je to žalosna! Nu, daj da vidim!*

Fenomen računskih zapisa Hvaranke Jelene Fazaneo u kojima će na čakavskom bilježiti prodaju, posudbe ili dugovanja

*ucinilasan honat
stipanon od seha
godisgneha honta
yos meni ostaye dus
an duayeset libar*²⁹ (...) (istaknula S. L.)

kao i pismo koludrica jednoga primorskoga samostana u kojemu će pregovarati oko visine iznosa koji bi trebalo plaćati kaptolu za 'celebriranje' *Pacha za ne duanadiste procesioni Conventuali i 5 missom mismo cuntente plachiati za suachu uoltu pedeset*

su prognale i mučile Milicu, dubrovačke vlasti odlučile su jednu drugu prostitutku poslati ni manje ni više nego u brak. Za to su obvezali nekog Andriju Mihaljevića da ima oženiti "pokvarenu ženu", a ako pak ne pristane ili pobjegne pred mladom iz Grada, da ga se ima kazniti tako što će njegov otac nesuđenoj nevjesti na ime miraza platiti 150 perpera. Novak, S. P., *Kad su đavli voljeli hrvatski, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988.*, str. 16.

²⁷ Pelegrinović, M., *Jeđupka*, stihove navodimo prema *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga br. 5, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968., str. 109-133.

²⁸ Benetović, M., *Hvarkinja*, dijelove drame navodimo prema N. Nalješević, M. Benetović, J. Palmotić, *Djela*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 9, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968., str. 137-225.

²⁹ Dalje: *ostauilaye yednu hayliu u zahlad dalamiye na honat na 4 nouembra vratilamiye sue* (...) Fisković, C., *Računske bilješke Hvarkinje Jelene Fazaneo iz XVII-XVIII stoljeća na čakavskom, Čakavska rič 2*, Split 1974., str. 113-115.

*i dua soldina*³⁰ (istaknula S. L.) arhivski su primjeri potrebe dobre trgovačke vještine i snalažljivosti ženske populacije u zatvorenim sredinama. Za vrijeme koje je obilježeno procvatom tržnica³¹ kao središta gradskoga života sasvim je prihvatljivo da je

*dukat mi, dukat kralj i car,
dukat djevojci častan dar,
a za dukat se da na har
vele lijepa, vrijedna stvar.*³²

4. Svakodnevica: komedijica, seljačka lakrdija, farsa, (smiješnica) komedija

4.1. Materijalna sigurnost

Društvena kritika je prisutna i u pisaca 16. st. koji su rado napadali način života svojih sugrađana. U pjesničkim djelima će se ukazivati na različite, uglavnom negativno tretirane pojave, na primjer rastrošnost, ali i pretjerana škrtost, različite statusne ambicije, potreba za uzdizanjem na društvenoj ljestvici. Slične socijalne pojave ukazuju na to da 'proračunati' čovjek renesanse samo nastoji iznaći najbolji mogući način življenja: *jur mi criva roroću, ur, ur, ur, ter govore: blaguj, blaguj, (...)*.³³ Ako je to značilo biti bogat tražio se najbolji i najuspješniji put stjecanja bogatstva. Često stigmatizirana razuzdanost samo je drugačiji oblik sigurnosti. Naime, siromašni također imaju svoje snove. Oni nisu u obliku zavodljive igre nimfi i satira već u obliku *poema* 'kapunima?'³⁴, pometovskom *jeđ me, jeđ me*, snovima o bogatoj trpezi i u obliku karnevalesknoga renesansnoga raspoloženja.

Jedan od načina domišljanja kako steći materijalnu sigurnost jest i ženidbeni obrazac. U *Malahnoj komediji od pira* Antuna Sasina pred kraj saznajemo pravi razlog dolaska Radoja, Vučete i Katunara u Ston. Epizoda, nazovimo ju, ženidbenoga pregovora ima klasični obrazac dobrog poslovanja – predmet moguće ekonomske razmjene se prvo ispituje, najvažnije potrebno svojstvo jest da nosi određenu dobit odnosno ulaze se nakon procjene da će se dobiveni kapital moći uložiti u daljnju 'igru razmjene'.

RADOJE

*Neka znaš, Frano moj, dođosmo, da ti je znat,
u slavno mjesto ovoj djevojku ispitat,
A za katunara djevojka da je ta,
ni mlada, ni stara, ištom da je bogata;*

³⁰ Archivum Capituli Arbi, n° 40 (*Prothocollum Capituli Arbensis*: 124., 22/7, 1605.), Arhiv bivše Rapske biskupije, Rab.

³¹ Vidi Braudel, F., isto.

³² *Ranjinin Zbornik*, isto.

³³ Benetović, M., isto. - str. 178.

³⁴ Izraz za Pometov monolog uz trpezu: *Držićev je Pomet virtuosno opjevao gotovo poemu "kapunu" u zdjeli*. Mrdeža-Antonina, D., *Portret dubrovačko-stonskog pisca Antuna Sasina. Uz 400. obljetnicu smrti*. Dubrovnik, 6, 2/3, Dubrovnik 1995., str. 138.

Katunar znači stočar odnosno stočarski poglavar. Bogatim mirazom koju buduća nevjesta nosi u kuću moći će se uložiti u posao³⁵. Uspješna bračna strategija je bila od velike važnosti jer se nastojalo uvijek dobiti makar onoliko koliko se i dalo. Zato katunar i ističe

*i da je pritila, bijela, mekušata;
i da nije mala, i da je bogata.*

*Jer i on jes bogat, tu je mnoga sila,
ima torbu dukat, konja i kobila,
i k tomu ovaca, goveda i krava,
i mnogo prasaca, i kozijeh brava
veće dvije hiljade, toj ću ti pravo rit.*

U Nalješkovićevoj *Komediji VII.* nailazimo na specifičnu bračnu strategiju. Naime, Maro ne želi u miraz kuću. Karakteristični pregovori očeva mladića i djevojke također slijede obrazac robno-novčane razmjene u koju je uključeno nadmetanje za postizanjem što bolje tržišne cijene:

PETAR

*Kuće mi tej neće, neg hoće sve dukat,
i prosi dvaš veće neg mu ja mogu dat;
na puno hoće tri tisuće imati,
još ako budeš ti kontenat i mati.*

DŽIVO

*Ja veće nego rad, a mati radija,
ter ako moreš sad, pod' svrš'te, ži ti ja.*

PETAR

*Ali ja ne imam neg dvije tisuće,
kad neće da mu dam u ovi kont kuće*

Na prvi pogled nam se čini besmislenim što Maro neće kuću, ali i obrnuto da je Petru lakše dati kuću nego novac. Zdenka Janeković-Römer smatra da je isplata miraza bila veliki teret za mnoge obitelji, a da bi ga mogle namaknuti često su prodavale nekretnine što je također značilo gubitak. Želeći to izbjeći, *roditelji su ih zalagali na određeni rok, nadajući se da će ih kasnije moći otkupiti. Kako bi pojednostavili stvar, davali su ih izravno zetu koji ih je držao do isplate miraza.*³⁶ Međutim, pretpostavljamo

³⁵ Miraz je imao vrlo važnu ulogu kao kapital pomoću kojega su se oženjeni muškarci osamostaljivali i ubacivali u trgovačke poslove. (...) Mirazni sustav imao je važnu ulogu u privrednom životu grada, jer su poslovni ljudi otpočinjali svoje poslove upravo s tim kapitalom. Janeković-Römer, Z., isto (1994.). str. 84-89.

³⁶ Janeković-Römer, Z., isto. – str. 81.

da je Nikoli Nalješkoviću koji se i sam bavio (neuspješno) trgovinom zasigurno bilo jasno da je gotovina bila pogodnija za trgovačka ulaganja od nekretnina. Stoga je zet Maro vjerojatno literarizirana preslika svih onih zetova koji su *nerado pristajali na takvo rješenje, jer im je za trgovačke poslove trebao novac.*³⁷ Nalješkovići će stihovi progovoriti o nizu obiteljskih situacija, na primjer više djevojaka za udaju u istoj obitelji što je znatno otežavalo egzistencijalnu domenu života³⁸. Dživo je sklopio dobar posao jer na kraju i on će profitirati. Otac je svjestan važnosti ulaska svježega novca u kuću zato će i reći

*ako se ne vjeri zautra zavazdan
za Petrovom kćeri, bogme će iskat stan;
(...) ter bismo trapili sve naše ledine,
kuće napravili, skrojili haljine.*

Vještina njihova pregovora, korisnost buduće nevjeste – miraz, nasljedstvo i bogatstvo – samo su neki od "stihovanih" pokazatelja renesansnoga osjećaja za preciznost, proračunatost, trezvenost ali i za lukavstvo. Žena mora biti korisna, nešto donijeti u kuću jer u protivnom pada na teret mužu. Zanimljivo je primjetiti u jelšanskoj *Komediji od Raskota*³⁹, koja se često vezuje uz M. Benetovića, kako jedan od likova, Rasko, ističe očitu poteškoću, naime i žena jede (!):

Ova nika zla vrimenta nastāše, ne bi ploda u Silbi, ne bi u dobitku, ne bi roda u vinogradu, ne bi u ulju ni u ničemur sega godišća, a nikako malo gremo u lov. Znaš ča ću ti reć? Kako pričihahomo puno tako ti, moj kume, mislil san, hoću l' se ženit? Ma neću sega godišća, zač sega godišća vodi ženu domon ka hoće jist i da se zalaga i ob noć i ob dan. (...)

Stoga i ovdje onodobnu svakodnevicu naziremo kao jedan od tvorbenih elemenata samoga književnoga teksta.

³⁷ Janeković-Römer, Z., isto.

³⁸ Stoga će Dživin i Petrov razgovor zorno prikazati tadašnju situaciju i načine na koje se nastojalo iznaći rješenje:

DŽIVO: Ži ti ja, ne gledaj, prilož' mu još trista, / a ti mu konvit taj ne čini pak ništa

PETAR: Ne imam jednu kćer; dvije su za njom još.

DŽIVO: Da gdi ti je manastijer? Lasno tej smirit mož' / Dosta je od sve tri tu jednu da udaš, / a dvije spravi ti u dumne da ih daš.

PETAR: Da me proklinju u kami tukuće.

DŽIVO: Da bogme ne mož' nju udat s dvije tisuće.

PETAR: Znam, Dživo, er ti mož' u sina sve što hoć'.

O tome više Frndić N., *Prizori iz obiteljskog života u Nalješkovićevim komedijama*, Dani hvarskog kazališta, XIV, Književni krug, Split 1988., str. 83-98. Usp. o Nalješkoviću: Pučka krv, plemstvo duha, Zbornik radova o Nikoli Nalješkoviću, Disput, Zagreb 2005.

³⁹ *Komedija od Raskota*, u Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knjiga XI, Zagreb 1932., str. 113.

4.2. Trgovinsko poimanje načina života

Doista je u hrvatskoj književnosti 16. stoljeća prisutan određeni realizam u smislu da su književni tekstovi nastajali na podlozi stvarnoga života⁴⁰. O tome svjedoče mnoga imena i događaji, no govoreći o *duhu vremena* nešto je teže detektirati postupak unošenja takvih elemenata. Ozračje koje je vladalo epohom je dvostruko. Ono je usko lokalno te su djela neminovno rezultat takvih silnica. Otuda u tekstovima situacije bračnih pregovora, atmosfera transakcija na trgovima prilikom kupovine-prodaje roblja te u prvom redu elementi proračunatih postupaka. Sve su to pisci mogli vidjeti u djelovanjima svojih renesansnih sugrađana kojima je *bogatstvo bilo temeljni kriterij izdvajanja vodeće skupine u gradu* te je *upravo trgovina utjecala na njihov mentalitet i običaje, stil života i vrijednosti*.⁴¹ S druge strane, značenje trgovine koja postaje neminovni dio kolektivne svijesti uspona zapadnjaka nedvosmisleno možemo izraziti kao neku vrstu opčinjenosti, (...) *con l'estensione del commercio, l'amore per il profitto si manifesta in modo irresistibile. (...) La loro religione è una religione di uomini d'affari*.⁴²

Književni okvir uspona trgovinskoga poimanja stvarnosti, međusobnoga ophođenja prema obrascu ekonomske razmjene vješto je naznačen i u *Hvarkinji* Martina Benetovića. Rezimirajući prethodne postavke nailazimo na reprezentativne karaktere i situacije. Drama već u prvom činu na scenu iznosi gotovo sve dramaturški nosive likove. Kratka epizoda susreta Radoja i Bogdana Plavjanina slijedi obrazac dolaska Vlaha u grad i razgovora o **poslu** koji ga je uopće i doveo. Poput imenjaka iz *Malahne komedije od pira* koji dolazi u Ston, Radoj je u Hvaru zbog

jedne trgovine došal na rabotu: Tako mi puta, ti ću riti pravo: došal sam jednim velikim poslom, (...) jes u njega nika divojka, ime joj je Goja, iz vašega je sela. (...) i odlučih u dobar prositi je za ženu.

⁴⁰ Analizirajući na primjer *Malahnu komediju od pira* Antuna Sasina, Slavica Stojan će zaključiti: *Zapisi stonske kancelarije potvrđuju dakle, da su Sasinovi likovi uzeti iz života. To su stvarni, poimence odabrani žitelji koji se međusobno dobro poznaju. (...) prikazao je domaću stonsku sredinu sa svojim lokalnim zasebnostima i običajima, s atmosferom vremena u kojoj je poput pojedinačnih krokija bljesnulo nekoliko stvarnih likova iz života Stona i Malog Stona Sasinova vremena. Stojan, S., Žitelji Stona i Malog Stona u Malahnoj komediji od pira Antuna Sasina, Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, sv. 28, Dubrovnik 1990., str. 190-191.*

⁴¹ Janeković-Römer, Z., *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU Dubrovnik, Zagreb - Dubrovnik 1999., str. 50-53. Na primjeru Dubrovnika se najbolje očituje način, stil, 'okvir' života u renesansnom gradu. Dalje: (...) *gledajući cjelinu dubrovačkog gospodarstva, zemljoposjed nije mogao biti podlogom gospodarskog izdvajanja sloja bogataša, kao što je to bilo u drugim sredinama. (...) Tek od 14. stoljeća nadalje dubrovačka općina stječe veće teritorije, a tada je već trgovina bila daleko najjača gospodarska grana* (istaknula S.L.). (...) *Trgovačko i pomorsko usmjerenje dubrovačkog gospodarstva uvelike je utjecalo na strukturu gradske elite. Trgovačka inicijativa pružala je mogućnost brzog društvenog uspona i tako postala gospodarskim temeljem staleškog izdvajanja.* Janeković-Römer, Z., isto (1999.).

⁴² Pirenne, H., *Le città del Medioevo*, Grandi Tascabili Economici Newton, Roma 1997., str. 70.

Goja je godišnica pa je pregovore oko njezine udaje preuzeo njezin gospodar tj. poslodavac: *i ovo sam sega jutra došajo i hodio sam tomu gospodinu prositi je. Odgovorio mi je da će promisliti (...)* Pitanje miraza također neće izostati, dobro je čeljade, dobra roda, jema svega, neće t' s njom tismo biti ako je ča u najmu dobila. Za taj važan segment bračnoga kapitala pobrinut će se svi te će Izabela svojoj godišnici reći najljepju suknju od mekoga sukna, ku jiman, na tvoju je zapovid, osim ča ti mislim škrinju napuniti, akobogda, kad te odamo.

Benedikt Kotruljević, govoreći o prodaji robe uz naknadno plaćanje, upozorava trgovca i na kvalitetu robe za prodaju. Upućuje da ona mora biti birana, prikladna i dobra, a ne smije biti pokvarena ili gnjila, kao što radi većina trgovaca, te daju na rok najlošije i najprezrenije stvari koje nađu u svom skladištu, kao i one koje ne uspiju prodati za gotovo.⁴³ Primjer loše trgovine kao i karakteristični obrazac poslovanja 'uz naknadno plaćanje' jest sporazumna udaja kćeri. Prvo je robu trebalo 'probati' a ne kao roditelji koji sagrašuju smrtno nahodeći zete napamet, ne gledajući je li zal ni dobar, nego samo da ni hćere u kući. Namor kad ka od nas žen vreteno kupuje, gljeda tiče i privraća je li upravno, da ne perduca; do pastira ako surlu kupi, kuša ju; a tast vazme zeta kako mašku u mihi i pri nego ga pozna.

Stoga vješta i precizna 'trgovkinja' Goja ga će pri svega gola vidit, manjka l' mu ča; kušat ga dva ali tri miseca pri dobro.

Na ovaj način razotkrivamo još jednu karakteristiku čovjeka 16. stoljeća zaokupljenoga ekonomskim i poslovnim probicima. Ustrajati, zaraditi i nadmašiti, ne škoditi drugome, ali i ne dati se prevariti⁴⁴. Dijalog trgovačkoga nadmetanja kazuje kako je Bogdan postao gospodar od toliko pinez:

MIKLETA: (...) Eto tu pet škuda neprominjenjenih, a na oto dvije perpere, golj' ih za me, i hodi colla buona ventura. (odlazi s dobrom srećom)

BOGDAN: Idoh, gospodaru! Ne bih rad prominjevat ovo ča mi da. Jeda imaš jedan osmak, dal bih jednoj siromašici za dušu.

MIKLETA: Na, evo ti libra neprominjena, spediškaj se.

BOGDAN: Dobro, kako vam drago; li ako imahote daj jedan grošić, za neprominjevat ni ovu libru.

5. Zaključak

Svi ti dinari, perperi, dukati, pinezi, škude, grošići kao motivske odrednice stvaranja književnoga teksta ne pojavljuju se na hrvatskoj književnoj sceni prvi put u 16. stoljeću⁴⁵. Ipak upravo ih idealizirani prikazi renesanse čine posebno zanimljivim.

⁴³ Kotruljević, B., *O trgovini i savršenu trgovcu*, JAZU, Zagreb 1985., str. 142.

⁴⁴ Kotruljević, B., isto. - str. 199.

⁴⁵ Dovoljno je prisjetiti se Svět se konča (Grđinali, biskupi i opati / misle, Boga ostavivše, lě o zlati. / Duhovna rěč ot njih se ne more imati / ako im se pěnezi prije ne plati.) ili kasnijih 'smiješnica' (npr. (...) žalibog

Pitanja materijalnoga, novčano-tržišnoga kompleksa posebice u književnim tekstovima otvaraju nam mogućnosti drugačijega poimanja zbiljskoga tona renesanse. Njezin smisao za proračunatost, praktičnost, stjecanje dobitka, potreba za organizacijom i skladom sastavni su dio literarnoga tematsko-motivskoga korpusa. Kaboga, Sasin, Držić, Nalješković, Dimitrović, Benetović u svojim tekstovima otvaraju mjesto za nasljeđe građanske, trgovačke, mecenatske kulture slivene u stvarni, svakodnevni život.

Književne tekstove ne uvjetuju djelatni društveni procesi, već oni doprinose međudjelovanju književnosti i zbilje. Njihov suodnos možemo čitati na svim razinama, čak i ako ne polazimo od dokumentirane, 'provjerljive' stvarnosti. *Actima* iz arhiva nastojimo rekonstruirati svakodnevicu čovjeka 16. stoljeća dok izdvajanjem govora i postupaka renesansnih likova obrćemo postupak: iz fikcionalnoga svijeta pasturale, eruditne komedije, farse, smiješnica, maskerata, ... potvrđujemo i objašnjavamo nefikcionalni, konstruirani povijesni svijet.

Kroz takve silnice hrvatska renesansna književnost nasljeđuje trgovački duh vremena: u petrarkističkoj lirici kao opozicija sentimentalnom ugođaju, kao negacija naglašene osjetilnosti i ladanjske idile. Premiještanjem govora o novcu, zaradi i dobitku iz pojedinačnih replika u otvoreno kazivanje, aktanti dramskih tekstova negiraju ideal vlastitoga doba stavljajući u središte svoga zanimanja upravo trgovačku praksu ophođenja. Takav način tumačenja i komentiranja renesansnih tekstova otvara nam mogućnost proširenja kruga ideja i motiva u djelima starije hrvatske književnosti.

Izvori:

1. Archivum Capituli Arbi, n' 40 (*Prothocollum Capituli Arbensis*: 124., 22/7, 1605.), Arhiv bivše Rapske biskupije, Rab.
2. Benetović, M., *Hvarinja*, u: N. Nalješković, M. Benetović, J. Palmotić, *Djela*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 9, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968.
3. Držić, M., *Djela*, prir. Frano Čale, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1987.
4. *Komedija od Raskota*, Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knjiga XI, Zagreb 1932.
5. Kaboga, M., *Pjesan o dinaru*, u: *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 5, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968.
6. Lucić, H., *Robinja*, u: *Lucić, Hektorović*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 7, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968.

ono dinārā što se spendalo u nj bez koristi. KUKO: Aha, tot si i ti veće od moje, da bi bilo bolje da ga nijesmo Čarlatanu davali? Eh, **pūsti dūkati**, zaludu ti vas potroših! BELA: Ja to ne govorim, nego anci **blažen dinar** koji je primio od nas. (...) (istaknula S. L.). Putica, A. F., *Ciarlatano in moto*, u: *Komedije XVII. i XVIII. st.*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 20, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1967., str. 280.)

7. Nalješković, N., *Komedija VII*, u: N. Nalješković, M. Benetović, J. Palmotić, *Djela*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 9, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968.
8. Pelegrinović, M., *Jeđupka*, u: *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 5, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1968.
9. Putica, A. F., *Čiarlatano in moto*, u: *Komedije XVII. i XVIII. st.*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga br. 20, Zora&Matica hrvatska, Zagreb 1967.
10. *Računske bilješke Hvarkinje Jelene Fazaneo iz XVII-XVIII stoljeća na čakavskom*, objavio Fisković, C., u: *Čakavska rič 2*, Split 1974.
11. *Ranjinin Zbornik*, u: *Pjesme Šiška Menčetića i Gjore Držića i ostale pjesme Ranjinina Zbornika*, Stari pisci hrvatski, knjiga II, JAZU, Zagreb 1937.
12. Sasin, A., *Flora*, u: *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeševića*, Stari pisci hrvatski, knjiga XV, JAZU, Zagreb 1888.
13. Sasin, A., *Malahna komedija od pira*, u: *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeševića*, Stari pisci hrvatski, knjiga XV, JAZU, Zagreb 1888.
14. Vetranović, M., *Istorija od Dijane*, u: *Otkriće Vetranovićeve «Istorije od Dijane» u Milanu i Perastu*. Forum, XXI., 1-3, 1982.

Literatura

1. *Anali zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku sv.: 31, 36, 37, 39*, Dubrovnik 1993.-2001.
2. Banić-Pajnić, E., *Duhovno-povijesna raskršća. Poruke renesansne filozofije*. Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1991.
3. Banić-Pajnić, E., *Filozofija renesanse*, svezak 3., Školska knjiga, Zagreb 1996.
4. Braudel, F., *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća. Igra razmjene*, II. dio, August Cesarec, Zagreb 1992.
5. Bogišić, R., *Hrvatska pastorala*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Zagreb 1989.
6. Bogišić, R., *Oporuka Marija Kaboge*, Forum, XXXIV, 3-4, ožujak-travanj, Zagreb 1995.
7. Bogišić, R., *Zrcalo duhovno*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1997.
8. Bogišić, R., *Tisuću života jedan put*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1991.
9. Brelas, A., *O pjesnicima Petru Luciću iz Trogira i Maru Kabogi iz Dubrovnika*, Jadranski dnevnik, 4, Split 1937.
10. Burckhardt, J., *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb 1997.

11. *Dani hvarskog kazališta – Renesansa, Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split 1976.
12. *Dani hvarskog kazališta - Nalješković, Vetranović*, knjiga XIV., Književni krug, Split 1988.
13. Delimo, Ž., *Civilizacija renesanse*, KZNS, Novi Sad 1989.
14. Fabris, A., *Marojica Kaboga Kordica*, Dubrovnik 4, Dubrovnik 1900.
15. Franičević, M., *Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1986.
16. Garin, E., *Kultura renesanse*, Nolit, Beograd 1982.
17. *Gradske marginalne skupine u Hrvatskoj kroz srednji vijek i rano moderno doba*, Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija održanog 10. prosinca 2003. u Zagrebu, Biblioteka Dies historiae, Društvo studenata povijesti Ivan Lučić-Lucius, Zagreb 2004.
18. Grujić, N., *Kuća "savršenog trgovca" po Benediktu Kotruljeviću*, Dubrovnik, 4, Dubrovnik 1995.
19. Grujić, N. – Tenšek, I., *Domus illorum de Caboga*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti 25, Zagreb 2001.
20. Hauzer, A., *Socijalna historija umetnosti i književnosti*, dio I., Kultura, Beograd 1966.
21. Horvat, J., *Kultura Hrvata kroz 1000 godina*, sv. I., Globus, Zagreb 1980.
22. Huizinga, J., *Jesen srednjeg vijeka*, Naprijed, Zagreb 1991.
23. *Hvarski statut*, Književni krug Split, Split 1991.
24. Janeković-Römer, Z., *Rod i grad. Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik 1994.
25. Janeković-Römer, Z., *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU Dubrovnik, Zagreb - Dubrovnik 1999.
26. Kolumbić, N., *Dubrovački humanisti u okviru hrvatskog humanizma*, Dubrovnik, 4, Dubrovnik 1995.
27. Kotruljević, B., *O trgovini i savršenu trgovcu*, JAZU, Zagreb 1985.
28. Mrdeža Antonina, D., *Portret dubrovačko-stonskog pisca Antuna Sasina, uz 400. obljetnicu smrti*, Dubrovnik, 6, 2/3, Dubrovnik 1995.
29. Mrdeža-Antonina, D., *Martin Benetović i problem autorstva hvarskih komičkih tekstova*. Glasje, 5, Zadar 1996.
30. Mrdeža-Antonina, D., *Iskorak folklornom teatru u dramskim tekstovima nekih pisaca s konca XVI. stoljeća*, Kolo, 13, 1, Zagreb 2003.

31. Novak, S. P., *Kad su đavli voljeli hrvatski*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988.
32. Pirenne, H., *Le città del Medioevo*, Grandi Tascabili Economici Newton, Roma 1997.
33. *Pučka krv, plemstvo duha. Zbornik radova o Nikoli Nalješkoviću*, Disput, Zagreb 2005.
34. Roberts, J. M., *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002., str. 230.
35. Schiffler, Lj., *Etičko-humanistička misao Benedikta Kotruljevića*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 43-44, Zagreb 1996.
36. Stipetić, V. - Vajić, I., *Beno Kotruljević i poduzetništvo na Jadranu u prvoj polovici XV. st.*, Financijska praksa, 19, 3, Zagreb 1995.
37. Stojan, S., *Vjerenice i nevjernice*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku (Posebna izdanja, Monografije, knjiga 23) i Prometej (posebna izdanja), Zagreb - Dubrovnik 2003.
38. Stojan, S., *Žitelji Stona i Malog Stona u Malahnoj komediji od pira Antuna Sasina*, Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, sv. 28, Dubrovnik 1990.
39. Škreb, Z. – Stamać, A., *Uvod u književnost*, Nakladni zavod Globus, Zagreb 1998.
40. *350. godišnjica Marojice Kaboge Kordice, hrvatskog učenjaka i književnika 16. stoljeća*, 15. dana, 2, Zagreb 1932.

SUMMARY

Saša Lajšić

THE MERCANTILE PRACTICE AS LITERARY TEMPLATE IN CROATIAN RENAISSANCE LITERATURE

The work deals with mercantile practice which is idiomatic to renaissance man on the examples from Croatian literature of 16. century. In their literary works some authors tried to concretialise renaissance rationalism and practicality (M. Kaboga, A. Sasin, N. Nalješković, M. Držić, M. Benetović). We try to find motif terms of references in compliance with economic, materialistic understanding of the world. Money, scraping of goods, market offer and supply and goods-money exchange become motif and thematic complexes in creation of literary text.

Mercantilistic spirit of renaissance present in literature in two ways is getting analysed. Through practical, egzistential domain: knowledge that life and even artistic creation obey mercantilistic laws, to be able to create someone has to finance the creation. But in the same time through the perception of this paradox as attribute of renaissance optimism: mercantilistic ideal in literature will autoironise it self through comical domain. Laugh as starter story in the sense of expose greed, covetousness, Držić's amor is not amor, gold is amor.

Key words: renaissance, literature, trading, money, dower, irony, laugh.